

Pål Aarsands och Lucas Forsbergs studie som de kallar ”De öppna och stängda dörrarnas moral – dilemman i deltagande observation med videokamera”. Jag anser att de ger prov på ett utomordentligt insiktsfullt problematiserande av teknisk apparatur som aktör i fältarbetet. De diskuterar kameran som ett hinder i olika situationer men också som ett verktyg som gör det möjligt för dem att få tillgång till situationer som det annars hade varit omöjligt för dem att närvara i. Den här artikeln är ett exempel på hur bra det blir när man problematiserar sig själv och sin närvaro i forskningens alla skeden, en fortsättning på den så viktiga reflexivitetsproblematiken. Till diskussionen om tekniken som aktör och etiska ställningstaganden skulle också flera andra av antologins skribenter kunna komma med värdefulla inlägg.

Hantering av begreppet diskurs förvirrar mig ändå mycket i artiklarna, kanske delvis för att ordet så ofta saknas i dem och därmed varken förklaras, definieras eller problematiseras. Detta är något som på ett förtjänstfullt och övergripande sätt görs i introduktionen, men jag anser ändå att ett klargörande av centrala teoretiska och/eller metodologiska begrepp borde göras i varje artikel om den ska platsa i en antologi som säger sig ge diskursanalytiska perspektiv. Jag försökte också tänka mig ett sådant scenario att det är jag som missförstått avsikten med artiklarna, att skribenterna kanske framför allt är lingvister och samtalsforskare som förstår begreppet diskurs på annat sätt än jag som är kulturvetare. I introduktionen förklaras dock att skribenterna i boken är intresserade av att studera diskursiva praktiker, något som jag uppfattar som liktydigt med ”vardagens sociala praktiker” och som något tidigare i introduktionstextens sades höra till den av Foucault inspirerade kritiska diskursanalysen. Utgående från detta räknar jag med att begreppet diskurs också för dessa forskare borde betyda något mer än bara ”samtal”. Ändå förblir det oklart för mig vilka diskurserna och maktspekterna är som blottläggs med hjälp av den diskursanalys som enligt redaktörerna görs i artiklarna.

Något mindre undantag till denna uppenbara brist finns, men det är en enda artikel som enligt mitt förmenande sticker ut med avseende på tydlighet vad gäller en metodologisk ansats och praktisk användning av diskursanalys. Artikelsamlingens nästista artikel, ”Mellan offer och förövare – att berätta om våld”, skriven av Kerstin Andersson, diskuterar hur en ung man som bor på ett ungdomshem förhåller sig till offerskap och förövarskap i en större våldsdiskurs. Andersson visar här genom en berättelseanalys av den unge mannens berättande för

henne om våld vilka diskursiva praktiker han tar till för att skriva ut sig från båda dessa stigmatiserande diskurser. Utöver detta bidrag som jag tydligt kan identifiera som diskursanalys, är det närmaste jag kommer en distinktion av olika diskurser det som Kjell Granström skriver om i sin artikel om katederns innebörd och mening när han återger en studie som visar att det finns två divergerande bilder av hur lektioner ser ut: elevernas och lärarnas. Artikeln lyfter fram maktspekter i och med att Granström granskar en möbel som i klassrummet signalerar en viss och ganska kraftig maktposition som läraren åtminstone traditionellt sett har i ett klassrum.

Det verkar som att det finns olika diskurser om diskursanalys, och att de flesta av artikelskribenterna och jag ser på diskursanalys på så olika sätt att vi har svårt att mötas i en gemensam förståelse av begreppet diskurs och metoden diskursanalys.

Sofie Strandén, Åbo

Victor Edman: *Sjuttonhundratalet som svenskt ideal. Moderna rekonstruktioner av historiska miljöer*. Nordiska museets förlag, Stockholm 2008. 240 s., ill. ISBN 978-91-7108-525-2.

Vad bör en historisk miljö förmedla, och vem återskapas den för? Hur ska restaureraren hantera byggnadens stilhistoriska förändringar och vilken period ska få företräde? Victor Edman, docent i arkitekturhistoria vid KTH, visar i sin nya bok hur restaurerare under 1920- och 30-talen kryssade mellan hänsyn till den historiska exaktheten, stämningen och kravet på museal säkerhet i tre institutionella byggnadsrestaureringar. Författaren motiverar sin undersökning med att konsthistoriska framställningar traditionellt sett har velat osynliggöra restaureringsprocessen för att inte bryta magin kring den historiska miljön. I linje med nyare forskning fokuserar Edman på kulturarvet som *process* i en samtid. Han vill sätta in ”restaureringsprojekten i ett kulturellt och idémässigt sammanhang, att diskutera de initiativ, värderingar, förebilder och historiska ideal som manifesterades i processerna”. Boken byggs upp kring två huvudsakliga spår: dels visar Edman hur den moderna bilden av 1700-talet skapades under 1900-talet, dels hur idealen kring byggnadsrestaurering förändrades under perioden.

Under inflytande från funktionalismens stramhet i uttrycken och i renodlingen av ett särskilt svenskt form-

språk, återskapades bevarade 1700-talsmiljöer till rum som skulle verka historiskt trovärdiga för den samtida publiken. Idag förknippar många 1700-talets inredningar med sparsam möblering, stolar längs väggarna och bleka pastellfärger. Victor Edman beskriver hur denna bild präglades under 1920- och 30-talen, väckt av tidens intresse för den klassiska arkitekturen. Det svenska 1700-talet lyftes fram som föregångare till 1930-talets funktionalism med en tydlig utvecklingslinje dem emellan. I en recension av Linnés återskapade barndomshem, skrev konstkritikern Ragnar Josephson hur han i upplevelsen av 1700-talet kände sig nära sin egen tid och 1930-talets diskussion av form och funktion: ”Ty där möta vi någonting tidlöst i den svenska smaken, – det anspråkslösa, gedigna och praktiska, det enkla ljusa och vänligt stränga, som vi under århundraden skattat som den svenska bostadens bästa karaktärsegenskaper.” Restaurerarna var angelägna om att de svenska miljöerna inte skulle framstå som sämre kopior av utländska förebilder. Man framhävde därför kontrasten mellan de kontinentala, otvivelaktigt mer praktfulla men också överlastade 1700-talsinredningarna å ena sidan och de strama och funktionella svenska miljöerna från samma tid å den andra. Det som i Sverige egentligen var en brist på resurser och skickliga hantverkare, framhölls som en estetisk nationaldygd.

Boken innehåller fallstudier av tre miljöer, avsedda att representera olika historiska stilar, sociala miljöer, samt, ifråga om själva restaureringen, olika institutioner och aktörer. Edmans första exempel är Skogaholms herrgård på Skansen, som ursprungligen stått i Närke. Den andra fallstudien är Linnés hem i Uppsala. Det återskapades inte som stiltistoriskt museum i främsta rummet, utan avsåg att ge en passande inramning till en framstående lärdomspersonlighet och en stor samling inventarier. Bokens sista exempel är en kunglig miljö: Gustaf III:s paviljong på Haga. Till skillnad från de andra exemplen restaurerades den för att exemplifiera en nationell konst som låg mycket nära de utländska förebilderna. Patinan, som man framhävvt i de andra exemplen, var här av mindre betydelse och byggnaden restaurerades i nyskick.

Varje restaureringsprojekt beskrivs detaljerat från idé till färdigt resultat. Vi får veta vilka som initierat projektet, vilka personer som genomförde det, hur beslutsvägarna gick och på vilka grunder avgörandena fattades. 1920- och 30-talens restaureringsideal var på många sätt en reaktion mot 1800-talets, som man upplevde alltför självständiga förhållningssätt till äldre

byggnader. Under 1800-talet hade man låtit konstnärer ”fylla ut” kyrkomålningar och renässanslott, låta gammalt och nytt smälta samman till en estetisk helhet. Detta var man vid den här tiden starkt kritisk mot. Saknade man tillräckliga kunskaper, borde miljöerna lämnas i sitt ursprungliga, fragmentariska skick. Ett generationsskifte bland konsthistoriker öppnade emellertid åter för en friare inställning. Det skedde inte utan motsättningar, vilket exemplifierades i restaureringen av Hagapaviljongen: den framstående konsthistorikern John Böttiger, bl.a. ansvarig för de kungliga konstsamlingarna och anställd på Nordiska museet, planerade på 1910-talet ett museum för gustavianskt konsthantverk i det övergivna slottet. Hans övertygelse var att Hagapaviljongen hade förändrats så pass mycket sedan tillkomsttiden, att en fullständig restaurering inte vore vetenskapligt hållbar. Böttigers främsta motståndare var Carl David Moselius, som hävdade att tillräcklig kunskap om slottet visst fanns. Byggnaden förtjänade att återigen glänsa i egen prakt och öppnas för offentligheten, vilket Edman betecknar som ett pragmatiskt och visionärt förhållningssätt. Det var Moselius hållning som slutligen skulle bli vägledande i arbetet, men först på 1930-talet när Böttigers auktoritet hade mindre betydelse. Man strävade nu efter att levandegöra en sammanhållen miljö som kunde *upplevas* som historiskt sann, där helhetsintrycket fick företräde framför historisk exakthet i varje detalj. Ett konkret exempel på hur man rättade sig efter estetiska ideal i samtiden, var att man avstod från rikt mönstrade mattor i de flesta av Hagapaviljongens rum – en tidstyppisk karaktéristikum – till förmån för enklare plankgolv. 1700-talet hade anpassats till 1930-talet.

Vid läsningen slår det mig att detta egentligen är en rafflande historia om maktkampen mellan olika skolor inom det konsthistoriska fältet, förklädd till vetenskaplig diskussion om den yppersta konsthistoriska expertisen. Edman avstår från att göra några berättartekniska poänger av det, vilket hedrar honom som vetenskaplig skribent. Men det hade varit mer lättläst om författaren lett läsaren bestämdare genom de olika turerna kring ett restaureringsprojekt, och sållat i fakta och namn. Bokens påkostade format och vackra illustrationer förstärker intrycket att boken vänder sig till en bredare publik. Innehållet är emellertid fast förankrat i den akademiska traditionen och förutsätter gedigna kunskaper i konsthistoria.

Trots att boken är något svårforcerad för någon som inte är konsthistoriker, rekommenderar jag boken varmt till alla. *Sjuttonhundratalet som svenskt ideal* är ett yt-

terst initierat bidrag till en diskussion om kulturarv och restaurering som bör engagera många, både inom och utom museivärlden.

My Hellsing, Örebro

Nils-Erik Landell: *Gustav III och det ofullbordade slottet*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2010. 237 s., ill. ISBN 978-91-7331-311-7.

Boken handlar om Hagaparken och Gustav III:s drömmar och planer på att bygga det stora Haga slott och den stora engelska parken runt Brunnsvikens stränder i Stockholm; men Haga slott blev aldrig mer än en källarvåning. Boken är ett resultat av författarens talrika natur- och kulturutflykter i Haga. Gustav III:s engelska park är hjärtat i Sveriges första nationalstadspark som bildades i mitten av 1990-talet för att skydda naturen och historiska byggnader. Nils-Erik Landell anser att all samhälls- och stadsplanering borde inspireras av den engelska parkkonstens ideal.

Landell berättar om Hagaparkens växter, som han har fotograferat och illustrerat boken med. Parkens planterade växter blandas med vilda, vilket bidrar till de pittoreska och överraskande inslag som engelska parker skall innehålla. Gustav III var besjälad av naturen och såg sagofigurer, gudar och gudinnor skymta mellan träden. Naturen besjälades också det ofullbordade slottet och ger det liv. Flera av parkens växter är värdefulla kulturminnen.

Författaren väver samman planeringen av slottet med andra händelser i kungens liv inom familjen, umgängeslivet, politiken och kulturlivet. Landell citerar utdrag ur brev och dagböcker skrivna av kungens bekanta. Det var ett intensivt brevskrivande på Gustav III:s tid och det fungerade som nyhetsförmedling. Det var också på modet att skriva dagbok.

Det viktigaste ögonvittnet är prinsessan Hedvig Elisabeth Charlotta av Holstein-Gottorp (1759–1818), gift med Gustav III:s bror hertig Carl. Dagboken är skriven på franska och omfattar flera band, från 1775 till 1817. Eftersom hertig Carl hellre umgicks med sin älskarinna kunde prinsessan själv bestämma över sitt liv. Hon var intellektuell och läste både romaner och historisk litteratur. Hennes förhoppning var att dagboken skulle bli en historisk källa. Dagböckerna berättar om en mängd personer, händelser och skvallar inom de ledande skikten. Kommentarer om olika personers utseende och

beteende är avslöjande och ibland elaka. Om kungen skrev prinsessan att han var osnygg och hade dålig andedräkt och om grevinnan Höpken står följande att läsa:

Om skrynklor i pannan, infallna ögon, en något skadad näsa kunde hos en Venus tillåtas och ersättas genom luxuriöse attituder, en behaglig växt, vackra ben och en väl skapad kropp, så torde grevinnan Höpken blifva en fullkomlig Venus.

Dagboken är översatt och utgiven på P.A. Norstedts & söners förlag 1902–1942. Landell har också hämtat citat ur samlingsverket *Svenska memoarer och bref*, del 1–10, utgivna av Henrik Schüek och Oscar Levertin åren 1900–1905.

De politiska intrigererna var hela tiden närvarande under det att Gustav III planerade Haga slott. Politiken var en familjeangelägenhet. Mot föräldrarnas vilja gifte sig Gustav med den danska prinsessan Sofia Magdalena. Ett förbund med Danmark-Norge passade däremot ständerna. Gustav sökte personlig frihet med studier och genom att planera trädgårdar vid de kungliga slotten.

De äktenskapliga svårigheterna gjorde sig påmind när både hovet och riket i stort hoppades på en tronarvinge. Skvallret pågick inom alla samhällsskikt, och liksom änkedrottningen misstänkte man att sonen Gustaf Adolf, född 1778, var oäkting. Kungaparets andra barn, Carl Gustaf, född 1782, avled i späda ålder i lunginflammation. Gustav III fick brev med goda råd om medicinering från sin kusin kejsarinnan Katarina den stora av Ryssland. Familjekänslan kunde dock inte hindra deras ömsesidiga misstro mot varandra i politiska sammanhang.

Kronprins Gustav hade köpt egendomen Haga 1771 eftersom den var lämpad för att anlägga en engelsk park, vilket blivit på modet i Europa. Gustav III inspirerades av den svensk-brittiske arkitekten William Chambers (1723–1796). Haga blev hans tillflyktsort för att få arbetsro och där utarbetade han många av sina politiska åtgärder. Statskuppen som verkställdes den 19 augusti 1772 planerades på Haga. Partistriderna upphörde och Carl Michael Bellman hyllade kungen med dikten "Gustafs skål". Flygblad om den frihetsälskande kungen spreds i hela Sverige. Inte ens hungersnöden kunde dämpa glädjeyran. Den turkiska paviljongen på Haga var en av de få byggnader av alla planerade som blev uppförd. I den hölls de s.k. Hagakonseljerna, där Gustav III förberedde kriget mot Ryssland 1788. Gustav III planerade också olika reformer inom kulturlivet. Det